

A ROMÁN SZELLEMISSÉG KIALAKULÁSA

Irta: GHEORGHE DINU (Bucuresti)

Ha a mai fiatal román nemzedék ideológiáját felvázoljuk, nagyon bizonytalan, ingadozó és szeszélyes rajzolatot kapunk. S ez — mint hinni lehetne — nem a gondolat spontaneitásából származik, hanem szigorúan a Történelmi tényekből, amikben a gondolkodás testet öltött és művelődésünkben megjelent.

Románia szellemi élete mindig szoros összeköttetésben állott a határon túli szellemi élet jelenségeivel. Ezt az összeköttetést az utánpótlás törvénye alakította s ennek következtében mindig a felszínre szorított. A román szellemi élet a Kelet és Nyugat határvonalán élő népünk történelmi fejlődésének jegyében bontakozott ki.

A Dunán túl már kezdődik a Balkán, a Kelet a maga retrográd kulturájával és fellah-rendszereivel; a Kárpátoktól nyugatra pedig a modern és polgárosult Európa.

Igy történt, hogy a különböző időkbeli más-más és szórványos hatásbeszüremlések csak nagyon elszigetelt eredményekben jelentkeztek, a nép nagy tömege, amely tovább élte a maga archaikus hagyományokkal, ősi erkölcsi normákkal és falusi, valamint felemás városi életéből származó mitoszokkal és fetiszekkel telített életét, nem fogadta be ezeket az idegen hatásokat.

Egy, a filozófiai logika alapján kidolgozott rendszeres ideológia, valami határozott világnézet terve — amikor felmerült, — mindig felülről lefelé jelentkezett s a gondolkodó nemzedékek szelleméhez idomult, amelyek mindenkor törtetőknél bizonyultak s a csokojkaszit és a háború előtti és a mai polgári értelmiségek szerepét játsszák és, folytatják

Vannak vezető általános eszmék, amelyek időről időre, mint valami hatalmas hullám emelik fel a nemzedékeket és bélyegüket rányomják a korra. Ilyen eszmék csak ritkán voltak a román idealista nemzedékeknek és akkor sem igen folyamatosan.

Ezek a fiatal nemzedékek, kizárólag a jómódúak osztályából származva mindig bizonyos elvont, elméleti jellegű ideológiával jelentkeztek. Nacionalizmusuk kölcsönzött felfogásból táplálkozott, s olyan eszmék keretébe kényszerült állandóan, amelyek nem engedtek erőteljesebb lendületet. Így magyarázható meg nálunk sok „nyugati” befolyás: a nyugati szellemiségű ifjú hazaérkezve pontosan olyan feudális nagybirtokossá vált, mint amilyenek voltak a bizánci idők urai, akik elnyomatásban és rabságban tartották a román földet. — Kitűnően jellemzi ezt a legelső román társadalmi regény írója, *Nicolae Filimon* regényében, *Ciocoii noi si vechi* (Új csokojok és régi csokojok), mely egyúttal az első román társadalmi regény.

Kik voltak ezek a régi csokojok és kik voltak az ujak?

A régi csokojok Konstantinápoly kegyeltjei voltak, akik Románia termékeny földjén korlátlanul uralkodtak s az alájuk vetett jobbágyokért adót fizettek a szultánnak. Konstantinápoly e támogatóitjaiból alakult ki a gazdagok első osztálya, a legelső belföldi urak: a mi hűbéruraink. Milyen kulturát teremtettek? Mi volt a hatásuk? Görögnyelvű templomi énekek, kolostorok, országuti feszületek és más kegyeletes emlékek. Azt Evangélium egyszerű ismerője, a vasárnap istenfélelmet mutató ember — íme, ez volt az első templomépítő, miseruha ajándékozó s nyakra-főre misztetítő csokojok értelmisége. A birtokon élő jobbágyság volt a kegyes,

térdhajtó, hódoló nyáj, amely felett az parancsolt, akit az istennél is jobban félték: a bojár. A bojár, akinek mindnek megvolt még a konakja (udvarháza) mindenütt Munteniában, Olteniában, Moldovában és házat tartott Bucurestiben, Iasiban, Botosamban, Craiován. Ezeknek a bojároknak a fiai, a következő nemzedék, külföldön, leginkább Párizsban nevelkedtek, ott végezték tanulmányaikat, ahonnan nyugati mázzal bevonva tértek vissza az országba, hogy betelepedjenek a szülőktől örökölt javakba és folytassák ugyanazt az uraskodást, ugyanazon jobbágyok: a mezőgazdasági cselédek fölött. Ezek a visszatért fiatalok az, új csokajok.

Ez a törtető nemzedék teremtette meg — 1848-ban, amikor Románia a Kelet Belgiuma kétértelmű szerepét vitte — azt a forradalminak vélt korszakot, melynek szelleme azon iparkodott, hogy a népi lelkiismeret szabályozója és motorja legyen. Ebből a szellemi vegyületből, amit azért hoztak ide, hogy egy jobbágy nép lombikjában átfőzzék, — fröccsent ki az a kedvderítő keverék, amelyből nem sokkal később oly' kaján gyönyörűséggel merített *Caragiale* szelleme.

A francia enciklopédisták haladó gondolatának követőiként ez a már megállapodottabb nemzedék — az első idealisták — több közvetlen, majd származékos ágra, oszlott. Közülök a harcos és demokrata politikusok sora kerül ki. Közülük *Cogălniceanu*, a jobbágyok és a zsellércigányok felszabadításának nagy harcosa; *Fleva*, a maga, korában és körülményei közt modern demokrata elveket valló tüzes szónok; *Ion C. Brătianu*, aki Edgar Quinet, Jean-Jacques Rousseau és Michelet tanítványa s követője, *C. A. Rosei*, a nagy tehetségű újságíró, aki *I. C. Brătianuval* együtt megalkotta a román liberalizmus elméletét. Az abszolutizmus ellenes *Gheorghe Panu*, a szabad polgári gondolkozás, az általános választójog és az alkotmányosság nagy harcosa. Ezek a férfiak és még páran, teremtették meg a kaszt érdekek által megszabott lehetőségek közt a román közvéleményt.

E korszak irodalmi képviselői *Eminescu*, aki Bécsben végezte tanulmányait és költészetében Lenau filozófiai pesszimizmusát, hírlapi cikkeiben pedig a nemzeti reakció szellemét honosította meg; *Vasile Alexandri*, a gálán és gyengéd költő, a francia irodalmi szalonok neveltje, aki a maga kifinomodott nyugati gondolkozását igyekezett egy falusias ország vaskos realitásának anyagába belekarcolni és mégis, — felfedezte itt a tiszta költészetet: a népköltészetet, amelynek termékeit össze is gyűjtötte. De akkor, amikor a gyógyíthatatlan sebeket meglátta, ugyanez az *Alexandri* elveszett az idegen gyűlölet és az antiszemitizmus téveszméiben.

Más kisebb jelentőségű költők a Iasi-i *Junimea* kritikusanak és filozófusának, *Tiu Maiorescu-nak* védőpajzsa alatt tömörültek. A *Junimea* a romániai politikai gondolkodás nagy fordulatában a haladó kultúrszellemiség szintézisét képviselte.

Maiorescu bírálatai révén új folyamatot iparkodott megindítani, hogy a román szellemi életet sajátos és nekivaló mederbe terelje. Ebből a mozgalomból azonban nem maradt egyéb, mint a nemes kezdeményezés, s egy a maga idejére lokalizálódott légkör, mely azután helyel-közzel jelentkezett és jelentkezik mindmáig pár kispolgári származású értelmiségi és író gondolkodásában.

A kulturális Iasi olyan fellegrvár volt, amelyet néhány derék és idealista harcos és a tradíciók védtek; egy konzervatív várt fellegrvár, amelynek mozgalma s ideológiai buzgása elapadt és kimerült. A Iasi-i kultúrkör környezetéből két olyan nevet ragadhatunk ki, amelyek a román kultúra történetében mélyebb nyomokat hagytak: *Ion Creangă-t*, a tiszta

irodalmárt, nyelvünk tiszta csermelyét, akiben azonban nem volt semmi nyoma az előrelökő gondolkodásnak, — és *Mihail Eminescu-t*, akit már fentebb is említettünk, s aki a Kozmos és az egyetemes emberi érzések bölcséleti világnézetét, mint újságíró a kizárólagos nacionalizmus szellemét hagyta reánk. Ő is a jövevényeket, az idegen kapaszkodókat, a zsidó elemeket, stb. tekintette a román nép rákfenéinek.

Ugyancsak az 1848.-i forradalmi nemzedék leszármazottjaiból került ki azoknak a politikusoknak a sora, akik ideológiai szempontból egy újabb vonást kölcsönöztek a román szellemiségnek. Ezek is olyan bojárfjak voltak, akik Franciaországban vagy Németországban végezték tanulmányukat és onnan Jean-Jacques Rousseau humanitárius és Saint Simon meg Fourier szociálista eszméitől eltelve tértek haza.

Ők törtek be a demokrata elvekkel, ők nyugtalanították ezekkel a közvéleményt, hogy azután — csokoj apáik módján — átvegyék öröküket, meghódítsák a román munka minden termelőágát s mindmai napig a mezőgazdasági, bank- és ipari-tőke urai legyenek.

Más politikai csatasorba tartoztak a szocialista *Moruzi, Radovici, Mortun* és még néhányan, akik kortársaik rendi mentalitását riasztgatták, a hirdetett szociális eszmékkal.

Majd azután megjelentek az u. n. *Magvető-mozgalom* képviselői, akik rusztkus, speciálisan román jelleget adtak az egész irodalomnak, ahogyan — szerintük — egy 80%-ban földmives nép irodalmához illik. Ennek az irányzatnak legfőbb harcosa *Nicolea Iorga*, aki ebből az állásfoglalásából olyan mértékben engedett, amilyen mértékben Románia mezőgazdasági többségű népe belekapcsolódott a világgazdaságba. A román jellegzetességet ebben az időben a városokban élő s a nemzet többi tagjaival szemben közönyös, tekintet nélküli osztály sajátította ki. A népi irodalom és hasonló értékessége csak a háború után jelentkezett, *Liviu Rebreanu* „Ion” című regényével.

Maiorescuval szemben és a *Magvetők* csatavonalában jelenik meg *Dobrogeanu-Gherea*, aki először szólaltatta meg nálunk a történelmi materialista szempontú bírálat. A cári abszolutizmus Oroszországból száműzött szocialista, addig ismeretlen, merész szemléletet vezetett be a román gondolkozók és idealisták körébe. Ő már mélyebb valóságukban látta meg a dolgokat, elvontságok és miszticizmus nélkül látta a társadalmi valóságot és így értelmezi a román nép általános helyzetét és társadalmi állapotát *Neoiobágia* (Uj-jobbágyság) című könyvében. Irodalomkritikai műveiben hasonlóan igyekezett megcáfolni Maiorescu impresszionista érveit, s a történelmi materializmus dialektikus módszereit alkalmazni, pl. *Cosbuc* költészete esetében.

Erdélyben egészen a háborúig sajátos s az előbbieknél határozottabb" ideológia alakult ki. Ezt az ideológiát azonban a nemzeti küzdelmek harcosai hordozták, az ő mozgalmuk teremtette meg. Itt nem lehetett szó másról, mint az emberi felszabadulás kezdeti erőfeszítéseinek állapotáról, — vagyis egyszerűen arról, hogy felszabaduljanak egy idegen oligarchia nyomása alól. Az erdélyiek idealizmusa a nemzeti önállósulás, az egyéni forradalom egy neme volt a maguk etnikai függetlenségének keretében. Az az ideológia ez, amely néhány költő, így *Goga* és *Cosbuc* ihletét és néhány gondolkozó és politikai küzdő, mint *Aron-Pumnul, Horia, Closca* és *Cri-San, Bărnău* és mások gondolkodását az előbb említett irányban érvényesíti. Az erdélyiek demokratikus ideológiája nem a liberális szellemű állampolgári reformokra vonatkozott, mert ezeket a reformokat Ausztria-Magyarország már megvalósította és így ezeknek a reformoknak az akkori erdélyi kisebbségi állampolgárok is örvendhettek. Így állott elő, paradox-

ként, az a helyzet, hogy az erdélyi néptömegek az Ókirályságbeli románsággal szemben egységes közvélemény és magasabb életszínvonalú birtokadán voltak, amely bár nemzetileg független volt, sokkal nagyobb számú analfabétát számlált, sokkal megőrlöttebb volt miszticizmusában és sokkal megalázkodóbb uraival szemben, mint a magyar grófokat szolgáló erdélyiek. Ez a szociális különbség ellentmondást szült és megbontotta az ideológiai rendet. Erdélyben egy egyenjogúsítottabb nép idelógusai küzdöttek a maguk nemzeti önállóságáért; az Ókirályságban viszont egy nemzetileg független néptömeg küzdött a maga társadalmi és politikai felszabadulásáért.

A nemzeti Egység megteremtése utáni időszakban az ideológiák e különbsége egyetlen ideológiában olvadt fel. Az Egyesülés nemzeti eszményének megvalósulása után az eredményes nemzeti haladás kérdése került sor.

Mellőzve a világháború éveit, amikor az ország a teljes szétszórtság állapotában volt és amikor minden alkotási lehetetlen volt — az eszmék még csak erjedtek — a közvetlen háború utáni látszólagos föllendülés korszakához érünk, amely minden tőkésrendi országban bekövetkezett. Ebben az időben lett népszerű Averescu tábornok, ma az ország marsallja, akinek néppártiságától várták az 1916-ban földhözjuttatott földművesek a politikai és társadalmi felszabadulást.

Ekkor jelenik meg prof. *Rădulescu-Motru* vezetése alatt az *Ideia Europeană* című folyóirat, hogy bevezesse szellemi életünkbe a nyugati gondolkozást és azt a legfrissebb idealista bölcseletekkel egyenrangúvá fejlessze. Szellemi életünket metafizikai áramlatok szántották át és arra törekedtek, hogy "szellemiségünket értelmezzék és nemzeti jellegünkhöz idomítsák. Ugyanebbe az irányba törekedett *Vasile Pârvan* is tiszta román anyaggal, emitt idegen tűzön égetett, hogy kiformalhassa gondolatai és erőfeszítései cserépedényét.

A munkásmozgalom nálunk ugyanakkor érte el történelmileg legnagyobb kiteljesedését, amíg az 1920-as Argetoianu-kormány el nem fojtotta. Közel száz szindikátus egyesült a küzdelemre és tartotta meg a főváros központjában, egy kis teremben közös gyűlését, hogy ott a munkáság törekvéseinek irányt szabjon. Akkoriban *Banghereanu* és *Ficsinescu* a falvakba, is elhordozták a szocialista eszmét.

A *Gândirea* folyóirat csoportja foglalta egybe először azokat az elveket, amelyek nem sokkal később az orthodox szellemiséghez vezettek, hogy azután a mai jobboldal „szellemiségét”-t táplálják.

A kezdet egyházas szelleme orthodoxizmusba, majd az orthodox szövegek magyarázatába torkolt. *Nichifor Crainic*, teológiai tanár megkísérlé egy román etnikai szellem tételeinek a kidolgozását.

A *Crinul alb* (Fehér liliom) című kiáltvány, amit *Sorin Pavel*, *Petre Marcu-Bals* és *Paul Costin-Deleanu* jegyezték, az előbbi gondolatok szintézisét próbálta megteremteni, a multban keresve igazolást, szem elől tévesztve, hogy a történeti és társadalmi valóság eltérő fordulatot vett.

E kísérletek után az új román ideológusok folytatták a *Gândirea* orthodox irányát és a friss nemzedékeket törekedtek meghódítani. A *Gândirean* kívül, mely ma is megjelenik és egyre inkább jobbfelé tolódik, megemlítjük a *Floarea de foc* (Tűzvirág) című folyóiratot és a különböző keresztény szellemű folyóiratokban közölt rengeteg tanulmányt.

A babonás és jámbor multból próbál még néhány fiatal valamilyen aikalmi elméletet kifőzni és dogmatikus szigorú erkölcsi tanként megszilárdítani.

Ezek a fiatalok és mások, a *Criterion* nevű szabad szellemi társaság-

ba tömörültek. A Criterion egyetlen előadója sem figyelt fel az égetően korszerű kérdésekre, nem figyelt fel a marxizmusra. Ezek az ezoterikusok, metafizikusok, pragmatikusok meg faji szociológusok maguk köré toboroztak holmi fiatal diákokból és leányokból álló kevésszámú közönséget, amely nagybölcsen hallgatja végig a soha tökéletesen meg nem értett előadásokat.

Ez a Criterion nevű csoport is feloszlott. Egyesek a jobboldali politika ideológusai lettek, mások pedig, ugyanolyan törtetők — a harmadik csokoj-nemzedékhez illőn — a megálmodott nagy állások felé vezető útra fordultak.

Az előbb említettek élére állt *Nae Ionescu* tanár, a jobboldali ideológia filozóf doktrinérje. Az általa hirdetett elvek beáradtak a fiatalság tömegébe, amelyben különös földalatt munkálódó szellemet fejlesztettek ki s politikai gyakorlatként a német hitlerizmus rendszerét fogadták el.

Bámulatos és paradox változás történt ezekkel a fiatalokkal. A latin Franciaországot, a demokrácia szülőházáját, forrását, amelyből a mai nemzedék elődjei táplálkoztak: odahagyták a mindenkor ellenséges teuton Németország kedvéért. Nyakas osztálygóg és osztály ambíciók zavara idézte elő ezt a paradox állapotot.

Nicolae Rosu könyve, a *Dialectica Nationalismului*, mely a jobboldal elméletét tartalmazza, valójában bonyolult iskolai dolgozat. Felsorolja a román nemzet művelődési multjának állomásait, hogy azután minden új eszmétől mentes térben a Harmadik Birodalomtól kölcsönzött fajvédelmi dogmákkal végezze.

A *Manifestul revolutiei nationale*, melyet *Petre Tutea*, *Sorin Pavel*, *Nicolae Tatu* és még három más név jegyezte (valószínűleg ismert értelmiségiek álnevei), szenvedélyes képrombolást hirdet. S természetesen anarchikusán megtiporja a demokráciát, amit képtelen elvekkal visszaverni. Ugy a liberális, mint a marxista demokráciát — ugyanabból az alantas nézőpontból — zsidó találmánynak tekinti s velük szemben az autarchikus és nemzeti összefogást követeli, hogy ily' módon a mindinkább nélkülöző 18 milliós nemzetet egy győzelmes történelmi tisztásra vezethesse. Ime még egy értelmiségi csoport, mely az omladozó polgársághoz, kötötte sorsát.

A haladó oldal ideológiai működése, bár az idő mindjobban sürgeti — érthető okokból — igen bizonytalan. De így is mélyértelmű és határozott bírálatban részesítette a felmerülő ideológiai, politikai és gazdasági törekvéseket az évek során megjelent különböző folyóiratokban. (Ezek közül megemlítjük a *Spre stânga*, a *Stânga*, a *Cuvântul Liber* című folyóiratokat.)

Ma a demokratikus blokk mozgalma foglalkoztatja a tömegeket, egyre népszerűbbé válik s napjaink életbevágó követelményeiből alkotja meg ideológiáját.

HELYREIGAZÍTÁS: *Lapunk januári számában sajnálatosan több sajtóhiba történt. És pedig a 39. oldal alulról számított 2. sorában „unná” helyett „tudná”; a 40. oldal felülről számított 4. sorában, „azoknak” helyett „annak”; a 41. oldal felülről számított 13. sorában „ekkor” helyett „ekkor”; a 42. oldal 2. bekezdésének 3. sorában „azon” helyett „az”; és a 45. oldal alulról számított 5. sorában „Olyan gyakorlat” helyett „És egy olyan gyakorlat” olvasandó. A 45. oldal felülről számított 5. sorában, viszont az „ellenmondással” szó után pont, utána pedig a következő mondat: „Kassák azzal kezdte, hogy „megsemmisítő” kritikát gyakorolt az egymással” irandó.*